

К. Ю. Чаус (Київ)

УДК 811.161.2

**ЗВЕРТАННЯ ЯК ЗАСІБ ІНТИМІЗАЦІЇ
В ПУБЛІЧНОМУ МОВЛЕННІ
(НА МАТЕРІАЛАХ ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ ТА ЗВЕРНЕНЬ
УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ)**

У сучасній лінгвістиці актуальними стають дослідження політичного дискурсу, який вважають одним із найвпливовіших. У таких його жанрах, як публічний виступ, промова, звернення саме мовні засоби є основними інструментами впливу та привернення уваги слухача. Хоча успіх у політичній комунікації залежить від уміння ефективно володіти трьома чинниками: логікою, психологією, мовою, все ж останній є дуже важливим, оскільки всю інформація доносять до слухача вербальними засобами.

Предметом дослідження вітчизняних науковців є одиниці лексичного рівня мови, синтаксичні конструкції, інтонаційні характеристики публічного виступу, стилістичні та риторичні прийоми, що забезпечують ефективність політичної комунікації, інформування та переконування адресата (Х. Дацишин, О. Юр'єва, О. Андрейченко, В. Петренко, С. Онуфрив). Об'єктом розвідок українських учених здебільшого є політичні дискурси інших країн (О. Фоменко, Н. Попова, М. Дорофєєва), а матеріалами – писемні різновиди публічного мовлення.

У цій статті приділено увагу усному різновиду публічного мовлення. На матеріалі публічних виступів та звернень українських політичних діячів, зафіксованих нами в ефірах телевізійних каналів та в мережі Інтернет, розглянемо такий елемент публічного виступу, як звертання до аудиторії.

Мета статті полягає в описі мовного засобу звертання саме у сфері такого впливового дискурсу як політичний. Виявлення основних характеристик звертання як одного з інструментів впливу та засобів інтимізації, їхній опис у контексті дослідження політичного дискурсу в жанрі публічного мовлення є основними завданнями цієї розвідки.

Об'єктом дослідження є жанр публічного мовлення в українському політичному дискурсі, а саме його усний різновид, предметом – мовний засіб звертання як один з елементів усного публічного виступу.

Усна публічна мова – різновид літературної мови, використовуваний як форма спілкування мовця з колективним слухачем, для якого характерні спеціальні засоби впливу на аудиторію. Несиметричність учасників комунікативного акту (один мовець і група слухачів) зумовлює вибір зрозумілого для всієї аудиторії словника, побудову специфічної усної фрази, установлення інших контактів у процесі спілкування [Єрмоленко 2000].

З погляду особливостей структури тексту та його впливу на аудиторію публічний виступ створюють за законами риторики та з

орієнтацією на переконування слухачів, що зумовлено інтеграційною природою тексту, тобто його письмово-усною формою реалізації, книжно-розмовним типом мовлення, підготовлено-імпровізаційним характером [Вербич 2007: 13]. Політичний виступ – це особливий вид аргументованого дискурсу, спрямований на пропаганду політичних ідей, який реалізує основну персуазивну функцію (переконування, агітація, пропаганда) з метою корекції ціннісної системи адресата [Черская 2001: 257].

Для встановлення контакту промовця з аудиторією використовують різні форми звертання, увагу до виголошеної промови підтримують через спеціальні контактні звороти типу *Ви знаєте, Вам, очевидно, відомо, Хто з Вас не чув, Хочу привертнути Вашу увагу* та ін. Вибір форми звертання вказує на ситуацію спілкування, чинний мовний етикет, наприклад, у сучасній публічній мові відповідною експресією забарвлені звертання типу *панове, пані та панове, добродії, шановні колеги, шановне товариство, високоповажне зібрання, дорогі друзі* тощо [Єрмоленко: 2000].

Звертання можна розглядати як мовний інструмент впливу, а саме зближення оратора з аудиторією. Звертання – це один із мовних засобів, які перетворюють мовну особистість на адресата мовлення. Форма звертання є маркером інтерперсональних стосунків між мовцем і адресатом і слугує комунікантам засобом орієнтації в комунікативній ситуації [Опаіц 2010:190].

Виступ політичного діяча перед великою аудиторією завжди має на меті переконування, вплив, агітацію. І звертання в такому виступі є тим чинником, що сприяє атмосфері комунікативної взаємодії.

Дослідники художньої мови визначають звертання як один із засобів інтимізації (А. Корольова, І. Ковтунова та ін.). Інтимізація – це феномен мови художньої літератури, для якого характерна комунікативно-прагматична спрямованість [Корольова 2003: 66] Можемо говорити і про інтимізацію в публічному мовленні, адже прагматична спрямованість такого виду мовлення очевидна. Природною вона є і для публічного виступу політичного діяча, особливо, коли останній звертається як лідер якоїсь політичної сили, що має свою ідею та владні амбіції.

На думку Н. Формановської, вибір форми найменування адресата мовлення здійснюють з урахуванням шести чинників, зокрема й таких, як офіційна /неофіційна ситуація спілкування; характер взаємин мовців [Формановська 1984: 95]. М. Олікова виокремила параметри, які впливають на вибір форми звертання: підпорядкування, покоління, місце проживання, професія тощо. Дослідниця, зазначає, що здебільшого всі параметри, крім підпорядкування, самостійно не існують, на вибір форми звертання впливає два й більше параметрів. Істотний вплив також мають освіта і вік [Олікова 1973: 10]. Пізніше дослідниця змінює параметр підпорядкування на статус [Олікова 1977 : 89].

Характеризуючи виступ політичного діяча, зазначимо, що всі перераховані чинники так чи так впливають на спосіб звертання ними до аудиторії.

У ході власних спостережень ми виокремили ті характеристики, які притаманні саме для політичного мовлення.

- Місце виступу й відповідно вибір мови.

Під час вступної кампанії політичним лідерам, керівним представникам тої чи тої партії доводиться подорожувати. Вибір мови спілкування зазвичай визначає місце агітації. Ситуація двомовності в Україні набирає характеру протистояння через постійне спекулювання мовним питанням політичними силами. Тож, обираючи мову виступу, політичний діяч убезпечує себе від можливої агресії з боку аудиторії. Наприклад, доволі молода партія В. Кличка, шукаючи підтримки в різних містах, послуговувалася мовою, яка б найкраще відтворила прагнення політика. *Добрый вечер Луганск! Друзья, я очень рад, что вы пришли на встречу!* (Зустріч із виборцями в Луганську); *Добрый день дорогие друзья! Я очень рад!* (Маріуполь. Відкриття коледжу); *Добрый вечер Ивано-Франківськ! Дорогие друзья, я дуже радий приїхати до вас!* (Івано-Франківськ. Зустріч із виборцями). А от комуністична партія на чолі з П. Симоненком демонструє інтернаціональний підхід, гнучкість і власну значущість у регіонах. *Добрый день, шановні товариші! Я радий нашій зустрічі!* (Житомир. Зустріч із виборцями). *Дорогие товарищи! Рад встрече с вами!* (Севастополь. Зустріч із виборцями).

Політичні сили з чітким ідейним спрямуванням не змінюють мови під час звернень до виборців. Та це скоріше передбачувана поведінка, саме такої чекають потенційні виборці від того чи того лідера, наприклад, О. Тягнибок (ВО „Свобода”) завжди послуговується українською мовою, але іншої поведінки від нього годі чекати.

Не лише мовний код зближує оратора та публіку, але й використання специфічних мовних рис конкретної місцевості, наприклад, вимова Ю. Тимошенко під час виступів у західних областях відповідала вимові тамтешнього населення, зокрема й у звертанні *Любі мої!* в останньому слові простежуємо наголос на першому складі.

- Нагода виступу (свято, річниця тощо; робоча атмосфера виступу в парламенті); присутність специфічних гостей на аудієнції.

Звернення політиків до народу можуть мати різні причини, але в будь-якому разі такі виступи мають на меті вплив. Привітання з нагоди свят, річниць, звернення в роковини, пам'ятні дати мають політичну детермінанту, а значить і бажання політика зарекомендувати себе серед виборців. Аналізуючи звертання, використані політичними лідерами в День Соборності, ми простежили їхню емоційність. Її реалізовано шляхом використання прикметників на позначення близьких стосунків (*дорогі*), специфічних привітань (*Слава Україні!*), а також звертань, притаманних конкретній спільноті, наприклад, вірян (*брати і сестри*): *Дорогі мої українці! Дорогий народ України* (А. Яценюк, День

соборності, 2012). *Доброго дня, славна українська громада! Слава Україні!* (Ю. Тимошенко, День соборності, 2012). *Всечеснішіі отці, брати і сестри-українці, шановна громадо!* (О. Тягнибок, День соборності, 2012). *Дорогі друзі!* (В. Кличко, День соборності, 2012).

Цікавими є звертання під час мітингів, акцій протесту. На таких заходах політичний лідер завжди намагається наголосити на важливості присутності кожного: *Вітаю українців, які готові боротися! Я вітаю кожного, хто прийшов сюди, на цей майдан. Це не просто про канал ТВі, дорогі українці, це про нас з вами* (А. Яценюк, мітинг „На захист ТВі”); *Вітаю всіх, хто прийшов на цей майдан! Для того, щоб ми з вами продовжили переможну ходу!* (А. Яценюк, звернення у ніч виборів).

• Ідейне спрямування політичної сили (комуністи, ліберали, демократи).

Залежно від їхніх орієнтирів на форми державного правління (демократія, лібералізм, комунізм) політичні діячі використовують відповідні іменники-звертання. Ліберальне *друзі* В. Кличка, демократичне *пані та панове* С. Тигипка, комуністичне *товариші* П. Симоненка. А. Яценюк зазвичай звертається до нації (*українці*), народу (*народе України*). Ідею політичної сили відбито й у звертаннях О. Тягнибока: це козацькі звертання (*товариство, побратими*), а також звертання, що відсилають уяву до народних зборів, віче (*громадо*).

Отже, звертання є засобом інтимізації в публічному мовленні. Використання звертання в усіх структурних частинах виступу, а головним чином на початку, є інструментом зближення оратора з аудиторією, налагодження атмосфери довіри та подальшої співпраці/взаємодії.

Ця стаття є частиною дослідження мови як засобу впливу в політичному мовленні, зокрема в публічних виступах. Окремі мовні засоби впливу потребують глибшого та докладнішого дослідження, що й стане метою наших наступних розвідок.

Література

Вербич 2007 – Вербич Н. С. Інтонація переконування у публічному мовленні (експериментально фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Вербич Наталія Сергіївна. – К., 2007. – 192 с.; **Єрмоленко 2000** – Єрмоленко С. Я. Усна публічна мова / С. Я. Єрмоленко // Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000. – С. 691 – 692; **Корольова 2003** – Корольова А. В. Лінгвопоетичний і нарративний коди інтимізації в художньому тексті (на матеріалі української та російської прози другої половини ХІХ – першої половини ХХ століть): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова”; 10.02.02 „Російська мова” / А. В. Корольова. – К., 2003. – 35 с.; **Оликова 1973** – Оликова М. А. Обращение в современном английском языке (опыт структурно-

семантического и социолингвистического анализа) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук / М. А. Оликова. – Киев, 1973 – 25 с.; **Олікова 1977** – Олікова М. О. Соціолінгвістика : навч. посіб. / М. О. Олікова. – К. : Б. в., 1997. – 144 с.; **Опаіц 2010** – Опаіц Г. В. Соціолінгвістичний аспект вивчення категорії адресата мовлення / Г. В. Опаіц // Українська мова у ХХІ столітті: традиції і новаторство : тези доп. Всеукр. лінгвіст. форуму молодих учених, Київ, 21 – 23 квіт. 2010 р. – К. : ІАЦ – Спейс-Інформ; ФОП Гудименко, 2010. – С. 190 – 192; **Формановская 1984** – Формановская Н. И. Употребление русского речевого этикета / Н. И. Формановская – М. : Рус. яз., 1984. – 192 с.; **Черская 2001** – Черская И. Н. Установка на убеждение как доминирующий признак современного политического дискурса / И. Н. Черская // Вісн. Харк. нац. ун-ту. – № 520. – Сер. „Філологія”. – Вип. 33. „Філологічні аспекти дослідження дискурсу”. – Х., 2001. – С. 257 – 261.

Чаус К. Ю. Звертання як засіб інтимізації у публічному мовленні (на матеріалах публічних виступів та звернень українських політичних лідерів)

У статті розглянуто мовний засіб звертання як інструмент мовленнєвого впливу. На прикладі усного публічного мовлення українських політиків здійснено аналіз цього мовного засобу як такого, що сприяє налагодженню контакту з аудиторією. Характеристики звертання класифіковано відповідно до вибору мови політичним діячем, нагоди виступу, а також ідейного спрямування тої чи тої політичної сили. Виділені особливості репрезентують звертання як засіб інтимізації в публічному мовленні українських політичних діячів.

Ключові слова: публічне мовлення, засоби впливу, звертання, політичний виступ, інтимізація мовлення.

Чаус К. Ю. Обращение как средство интимизации в публичной речи (на материалах публичных выступлений и обращений украинских политических лидеров)

В статье рассматривается языковое средство обращения как инструмент речевого воздействия. На примере устной публичной речи украинских политиков проанализировано это языковое средство, способствующее установлению контакта с аудиторией. Характеристики обращения классифицированы в зависимости от выбора языка политическим деятелем, повода для выступления, а также идейной направленности той или иной политической силы. Выделенные особенности репрезентируют обращение как средство интимизации в публичной речи украинских политических деятелей.

Ключевые слова: публичная речь, средства воздействия, обращение, политическое выступление, интимизация речи.

Chaus K. Y. An Appeal as a Means of Intimization in Public Speech (on the Materials of Public Speeches and Addresses of Ukrainian Political Leaders).

The paper considers language means of an appeal as a tool of speech influence. This language means that facilitates contact with an audience is analyzed on an example of oral public speech of Ukrainian politicians. Features of the appeal classify according to the choice of language by politician, the occasion of the speech/address and also the ideological orientation of political parties. Outlined peculiarities represent the appeal as a means of intimization in public speech of Ukrainian politicians.

Key words: public speech, appeal, means of influence, political action, intimization of speech.

Стаття надійшла до редакції 17. 11. 2012 р.

Прийнято до друку 21. 12. 2012 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Леснова В. В.